

1

הַפָּרֶד־לָוֵט מֵעֲמוֹ שֵׁא נָא עֵינֶיךָ
 וְרֵאֵה מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אַתָּה שָׂם
 צַפְנָה וְנִגְבָּה וְקִדְמָה וַיֹּמַח: מו כִּי
 אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה רֵאֵה לְךָ
 אֶתְנַנְּהָ וְלִזְרַעְךָ עַד־עוֹלָם: מז וְשִׁמְתִּי
 אֶת־זְרַעְךָ בְּעַפְרֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 אִם־יִוְכַל אִישׁ לְמַנּוֹת אֶת־עַפְרֵי
 הָאָרֶץ גַּם־זְרַעְךָ יִפְנֶה: יח קוֹם

מעמה זקוף קצו עינך וחדו מן
 אתרא דאת תמן לצפונא
 ולדנומא ולמדנוחא ולמערכא:
 טו ארי ית כל ארעא די את חזי
 לך אתננה ולבנה עד עלמא:
 טז ואשווי ית בנה סגיאין בעפרא
 דארעא כמא די לא אפשר
 לגבר לממני ית עפרא דארעא
 אף בנה לא יתמנון: יח קום

תולדות ובית אהרן והוספות
 [טו] נמיר טו, מנמומל יתו סהר, וזר ט"א קנה;
 [טז] קיפרי דברים ט"א עריה, מיר פירי יח ט"ט
 סמ"ד, פקי דריא פ"ט, [יז] שנת קוט, כ"ב טו:
 טז, ק, פטריין, ק"ל, יתעלמי קידושין פ"א ג, ה,
 קיפרי דברים פ"ט, כ"ל פ"א ו' פמ"ל י' עמ"ל פ"י
 ד טו, ט"ט עמ"ד,

רש"י

(טו) אשר אם יוכל איש. כשם שאי אפשר לעפר להפנות, כך זרעך לא יפנה:

מוסף רש"י

והסברו חרען, חל לימות המשיח משולין כחול, שמקנה
 שני הכל, כך יפלו ויקחו כל העולם שנאמר: (להלן מט י) ולו
 יקח עמים (דסוף ראשון): אשר אם יוכל איש
 למנות וגו'. "ויבך תכס כלשך דבר לכס". כבר הציג
 הקציה את אברהם. אשר אם יוכל איש למנות וגו' (דברים א ט):

[טו] כי את כל הארץ אשר אתה ראה. לא הראהו
 אלא ארץ ישראל בלבד (להלן מט ט): [טז] ושמת את
 זרעך בעפר הארץ. שיהו מפורסם בכל העולם כעפר
 המפוזר, ועוד שם אין עפר אין בעולם אילנות ומטעה, כך
 אם אין ישראל אין העולם ממקיים, שנאמר: (להלן ט ז)

בעל המורים

שזכותו יעברו הים (שמורר בא ה) והיינו דכתיב (שמות יא לא)
 וירא ישראל את היד הגדולה: ישראל סבא: (זהו פי בשלה, ועי
 תענית ה, רשי דיה אף הוא בחיים):

יד צפונה ונגבה וקדמה וימה: וליעקב אמר ימה וקדמה
 וצפונה ונגבה (להלן כה יד): לאברהם התחיל להראות לו זכות
 הקרבות שנשחטים בצפון (עי' ביר' מו יד), וליעקב הראה

רמב"ן

ארכה ורחבה להחזיק במתנתו כאשר פירשתי (לעיל יב ח),
 לא נצטווה לעשות זה מיד. והנה עשה כן, כי עתה היה
 במזרח ואחר כן הלך אל ארץ פלשתים שהוא במערב,
 והנה קיים המצוה בחייו וטעם לך, ולזרעך, שתחזיק
 במתנה מעכשיו להנחילה לזרעך, כמו שאמרו רבותינו (ביב
 קט): יורשה היא להם מאבותיהם:
 ועל דרך הפשט יתכן, שיהיה מושל עליה ונשיא אליהם
 בתוכה בכל מקום שילך בארץ ההיא:

אשר שמה הרשע; כי לא ינח שבט הרשע על גודל
 הצדיקים: וכל ערי הכזב רעים וחטאים לה מאד כי על
 כן נהפכו, אף על פי שכל בני כנען אנשי תועבות
 גדולות; כי כן כתוב (יקרא יח כח):
 (יז) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה, יתכן
 שזה רשות כרצונו, אמר לו בכל אשר תרצה ללכת
 בארץ לך, כי אהיה עמך ושמרתך מרעת הגוים, כי לך
 אתננה, כלומר שלך תהיה, ואם היא מצוה שילך בה כל

אור החיים

טו כי את כל הארץ וגו'. הנה ידוע כי שיעור מוש
 הראות הוא מוגבל בחדש את אשר ישיג לאור השמש,
 וכאן עשה לו ה' גם שנמקרו קצום הארץ וראה הכל
 ובאמצעות הדבר החזיק בכל הארץ, כי אין לך חוקה גדולה
 מזו שיעמק נור ממקומו להחזיק לפני אדוני הארץ, וללא
 ירמיק דעמך דבר זה כי מנינו שקפלה הארץ לעבדו (כ"ד ט
 יא) וגם נקפלה מתח נזיו חן):

ויאמר אברהם אל לוט וגו' הפרד נח וגו'. והפריד נעם
 מעליו, מוסקי הכחוב לומר שגם ה' היה יושב ומלפיה אל
 הדבר ומיסק ומיד שנפרד הרשע דבר אליו והראה את
 הארץ, והוא מה שאמר לו אשר אראך וכמו שפירשנוהו
 במקומו (לעיל יב א):

יז קום התהלך בארץ וגו'. נפרק המוכר את הפירות
(כ"ג ק) ו"ל מניא הלך זה לארעה ולרמטה קנה זה מקום

וראה מן המקום. טעם שהולך לומר מן המקום
 אשר אמה שם, כאן עשה לו גם עלום שיוכל
 לראות מלפון לדרום וממערב למזרח ממקום אחד מגלי
 שולחך לסובב:

טו אָרום ית פל ארעא דאנת חמי לך אָתְנָנָה וּלְבָנָךְ עַד עֲלָמָא: טו וְאַשְׁרֵי ית בְּנָךְ סְגִיאִין
כַּעֲפָרָא דְאַרְעָא דְהִיכְמָא דְאִית אָפְשֵׁר לְגַבְרָא לְמִימְנֵי ית עַפְרָא דְאַרְעָא אַף בְּנָךְ אָפְשֵׁר
דִּיתְמַנְנוּ: יז קוים טייל בְּאַרְעָא וְעַבְד בְּהַ חֻזְקָתָא לְאַרְפָּא וּלְפַתְיָא אָרום לך אָתְנָנָה:

אבן עזרא

טו דף אתננה. ברבור, וכן ונתן אותם על ראש השעיר (ויקרא טו כא). ופה פירש כי אלוני ממרא בחברון הוא:

אור החיים

הלוכו דברי ר' אליעזר, וחכמים אומרים לא קנה עד שימזיק, מאי טעמא דר"א דכמיז קום התהלך וגו' לארכה וגו', וכינתן המס משום חצימתא לאנדרה וכו' כדי שיהא נוח ליכנס לפני בניו ע"כ. הנה לסדרת ר"א הגם שהמזיק נתלישם הארץ וסמיכתה לפניו כמו שפירשנו בפסוק (ולעיל)

ליקוטי הערות על אור החיים

[ח] בדפוס ברודי "תחת בנו" ונקרא כן יעקב בן בנו, עיין חולין (צא:). (אור יקר):

בלי יקר

בארץ, אבל אצל הראיה לא הזכיר נא כי לא אמר ואראה נא. ועוד מהו שאמר כאן וראה מן המקום אשר אתה עומד שם וכי סלקא דעתך שיראה מן המקום אשר אינו עומד שם:

והקרוב אלי לומר בכל זה, שהקנה הקב"ה אל אברהם את הארץ לקנות שמה שני מיני תועלת, האחד, רוחני והוא נקנה בראיה לכו. ואחד, גופני והוא נקנה מכי דיש אמצרי. הרוחני הוא, כי שם מקום מקדש של מטה מכון כנגד בית המקדש של מעלה, ושם פעל ה' מכוון לשבתו יתברך, ושם חביון עוזו יתברך, וכל המסתכל במקום הקדוש ההוא מיד נתלבש רוח טהרה וקדושה, ומלך עליין ביופיו יתברך תחזינה עיניו ובראיה לחוד סגי לאדם לקנות השלימות ההוא במקום אשר קרא לו אברהם (להלן כ"ז) ה' יראה, וקרי בה יראה היו"ד בחיריק ויראה היו"ד בצירי, כי כדרך שבא לראות כך בא ליראות, כי מיד בבואו שמה כשם שהשכינה רואה אותו כך הוא רואה פני השכינה ומיד נעשה מושפע ומואצל ודבק ביוז שכינתו יתברך מעין עולם הבא, כי גם שם הצדיקים יושבים. ונהנים מזיו שכינתו יתברך. ולא בכל מקום בארץ האדם זוכה לשלימות זה כי אם במקום הנקרא ה' יראה והוא הר המוריה ובית אל, כי למעלה כתיב (פסוק ד) עד בית אל. מקום המזבח וגו', ולקמן פרשת ויצא (כ"ז) פירש רש"י שבא בית המקדש לקראתו עד בית אל, ופירשו המפרשים שמאותו זמן והלאה נתחברו שני המקומות מקום בית המקדש ובית אל והיו למקום אחד. על כן נאמר כאן לאברהם שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם, הורה באצבע ששלימות זה הרוחני הנקנה לו בראיה לחוד לא נקנה לו כ"א מן המקום אשר הוא עומד בו והיינו בית אל. כי כך משמע. פשט המקראות וילך למסעיו מנגד עד בית אל וגו' דו"ש אל הארץ אשר אראך שאני מראה אותך שמה ובסיבה זו מלך ביפיו תחזינה עיניך:

לזוט עמו. ונראה לומר שלא קשה מדי, כי בהבטחה ראשונה נאמר לזרעך אתן את הארץ, והבטחה זו היא שעמדה לרועי לזוט להטעותם ולומר כל הארץ של אברהם היא ולזוט יורשו, וע"כ היו מרעין בהמתם בשדה אחר. ואם לדין יש תשובה על טענתם כי לא זכה בה אברהם כל עיקר כי לא ניתן הארץ רק לזרעו ולא לו, ואם יכן מסתמא לא יסכים לזוט עם רועי והמה היו רועי בקר ולא מחכמה שאלו על זה. אבל בהבטחה זו אמר לו הקב"ה כי לך אתננה, נשמע מזה כי אברהם עצמו זכה בארץ. ע"כ לא נאמרה הבטחה זו לאברהם עד אחרי הפרד לזוט מעמו, כדי שלא יתלה עצמו בהבטחה זו יותר מבראשונה ויבא לגזול בפרהסיא, לא ישוב מפני כל. ומה שנאמר כי לך אתננה יתבאר כע"ה פרשת וראה באיזו ענין. זכה אברהם בארץ:

דבר אחר כי מה שנראה אליו ה', אע"פ שהיה לזוט עמו, לפי שעדיין לא הרשיע לרעות בשדות אחרים, כי אולי לא היו לו לזוט עדיין צאן ובקר, ואכל אחר שהלך עם אברהם נתנו גם לזוט מתנות כמ"ש וגם לזוט ההולך את אברהם היה לו צאן ובקר, ואמרו רז"ל (ב"ק צג.) מי גרם לו זאת הליכתו עם אברהם. שמע מינה שקודם שהלך עם אברהם לא היה לו צאן ובקר עדיין. עד שבא עמו מצרימה ונתנו לאברהם מתנות וגם לזוט כדי שיסכים על נתינת שרה לו לאשה, ואז התחיל לרעות בהמותיו בשדה אחר. ואז נעשה השע, ובעבורו פירש הבורר גם מן אברהם, כי הגזול גורם סילוק השכינה כמ"ש (תהלים י"ב) משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה':

קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה. הבט ימין וראה כי מתחילה אמר הקב"ה לאברהם שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה עומד שם צפונה ונגבה וקדמה וימה כי כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם. שמע מינה שבראיה לחוד סגי וקני לה, ואח"כ חזר מזה ואמר קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, שמע מינה שצריך לעשות חזקה ממש מכי דיש אמצרי (ב"ק ט), ובראיה לחוד לא קנה לה. ועוד כי מתחילה אמר לזרעך עד עולם, ואח"כ אמר כי לך אתננה, ולא הזכיר זרעך ולא עד עולם. ועוד שאמר שא נא, אין נא אלא בקשה, ובאמרו קום התהלך בארץ לא הזכיר לשון נא. ואצל משה רבינו ע"ה מוחלפת השיטה שאמר (דברים ג' כ"ה) אעברה נא וראיה את הארץ, הרי שהזכיר לשון נא אצל העברה ממש שהיא דוגמת קום התהלך

ותועלת רוחני זה לא יסיר מזרעו עד עולם, כי אף בזמן שבית המקדש שלמטה אינו בבנינו מכל מקום הבית המקדש שלמעלה המכוון נגדו נצחי לא יסור לעולם ובכל זמן יורד ממנו השפע על זרע אברהם המקודש, ומטעם זה שלמים וכן רבים נכספה נפשם לעמוד במקום הקדוש ההוא כי רצו את אבניה וגו'. וכנגד תועלת רוחני זה אמר הקב"ה שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם רצה לומר מן המקום הקדוש אשר אתה עומד בו כי בו תקנה

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קיא עמוד א

3

מאי אמון? אמר רבי חנינא: אל מלך נאמן.

אלכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק, אמר ריש לקיש: למי שמשייר אפילו חוק אחד. אמר רבי יוחנן: לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי, אלא: אפילו לא למד אלא חוק אחד, (שנאמר) בנהיה בכל הארץ נאם ה' פי שנים בה יכרתו יגעו והשלישית יותר בה. אמר ריש לקיש: שלישי של שם. אמר ליה רבי יוחנן: לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי, אלא: אפילו שלישי של נח. גבי אנכי בעלתי בכס ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה, אמר ריש לקיש: דברים ככתבן. אמר ליה רבי יוחנן: לא ניחא ליה למרייהו דאמרת להו הכי, אלא, אחד מעיר מזכה כל העיר כולה, ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה כולה. יתיב רב כהנא קמיה דרב, ויתיב וקאמר: דברים ככתבן. אמר ליה רב: לא ניחא ליה למרייהו דאמרת להו הכי, אלא: אחד מעיר מזכה כל העיר, ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה. חזייה דהוה קא חייף רישיה, וסליק ויתיב קמיה דרב. אמר ליה: הולא תמצא בארץ החיים - אמר ליה: מילט קא לייטת לי? - אמר ליה: קרא קאמינא, לא תמצא תורה במי שמחיה עצמו עליה. תניא, רב סימאי אומר: נאמר הולקחתי אתכם לי לעם ונאמר והבאתי אתכם, מקיש יציאתן ממצרים לביאתן לארץ, מה ביאתן לארץ - שנים מששים ריבוא אף יציאתן ממצרים - שנים מששים ריבוא. אמר רבא: וכן לימות המשיח, שנאמר ויענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים.

תניא, אמר רבי אלעזר ברבי יוסי: פעם אחת נכנסתי לאלכסנדריא של מצרים, מצאתי זקן אחד, ואמר לי: בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך: מהם טבעו בים, מהם הרגו בחרב, מהם מעכו בכנין. ועל דבר זה נענש משה רבינו, שנאמר וַיַּמַּאן באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה. אמר לו הקדוש ברוך הוא: חבל על דאבדין ולא משתכחין! הרי כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי, ולא הרהרו על מדותי, ולא אמרו לי מה שמך. אמרתי לאברהם הקום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, בקש מקום לקבור את שרה - ולא מצא, עד שקנה בארבע מאות שקל כסף, ולא הרהר על מדותי. אמרתי ליצחק הגור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך, בקשו עבדיו מים לשתות ולא מצאו עד שעשו מריבה, שנאמר וַיַּרְיבֵן רעי גרר עם רעי יצחק לאמר לנו המים - ולא הרהר אחר מדותי. אמרתי ליעקב יאהארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה, ביקש מקום לנטוע אהלו ולא מצא, עד שקנה במאה קשיטה - ולא הרהר אחר מדותי. ולא אמרו לי מה שמך. ואתה אמרת לי מה שמך בתחלה, ועכשיו אתה אומר לי בנהצל לא הצלת את עמך. יעתה תראה (את) אשר אעשה לפרעה - במלחמת פרעה אתה רואה, ואי אתה רואה במלחמת שלשים ואחד מלכים.

יחימהב משה ויקד ארצה וישתחו מה ראה משה? רבי חנינא בן גמלא אמר: ארך אפים ראה, ורבנן אמרי: אמת ראה. תניא כמאן דאמר ארך אפים ראה, דתניא: כשעלה משה למרום מצאו להקדוש ברוך הוא שיושב וכותב ארך אפים. אמר לפניו: רבונו של עולם, ארך אפים לצדיקים? - אמר לו: אף לרשעים. אמר ליה: רשעים יאבדו. - אמר ליה: השתא חזית מאי דמבעי לך. כשחטאו ישראל אמר לו: לא כך אמרת לי, ארך אפים לצדיקים?

4

פסוק יב

(יב). ויאמר ה' אל משה עלה אל הר העברים הזה, ולהלן הר נבו ובמקום אחר את קוראהו הר ההר וראש הפסגה נמצא קרוי ארבעה שמות הר העברים הר נבו הר ההר ראש הפסגה מה צורך לבאי העולם בכך אלא שהיו ארבע מלכיות מתכתשות עליו זאת אומרת יקרא לשמי וזאת אומרת יקרא לשמי [והלא דברים ק"ו ומה פסולת הרי א"י ארבע מלכיות מתכתשות עליו ק"ו לשבחה של א"י] כיצא בו צידונים יקראו לחרמון שריון והאמורי יקראו לו סנר (דברים ג ט) ובמקום אחר קורוהו שיאון נמצא קרוי ארבעה שמות חרמון שריון שניר שיאון ומה צורך לבאי עולם [לכל כך אלא שהיו ארבע מלכיות מתכתשות עליו זאת אומרת יקרא לשמי וזאת אומרת יקרא לשמי והלא דברים ק"ו ומה פסולת ארץ ישראל ארבע מלכיות מתכתשות עליו ק"ו לשבחה של ארץ ישראל כיצא בדבר אתה אומר ודנה וקרית סנה היא דביר (יהושע טו מט) ובמקום אחר הוא אומר ושם דביר לפני קרית ספר (שם /יהושע ט"ו ט) נמצאת קרויה ארבעה שמות דנה וקרית ספר ודביר וספר וכי מה צורך לכל באי העולם לכל כך אלא שהיו ארבע מלכיות מתכתשות עליו זאת אומרת תקרא לשמי וזאת אומרת תקרא לשמי והלא דברים ק"ו ומה פסולת א"י ארבע מלכיות מתכתשות עליו ק"ו לשבחה של א"י]: אין לי אלא מיתת משה מפי הקב"ה מנין אף מיתת אהרן אמרת כאשר מת אהרן אחיך (דברים לב ג) ומנין אף מיתת יהושע שנאמר כאשר הייתי עם משה אהיה עמך (יהושע א ה) ומנין אף מיתת הצדיקים אמרת והלך לפניך צדקך כבוד י"י יאספך (ישעיה נח ח) ומנין שהיו מכבדין אותן עד שהיו בחיים ת"ל כבוד ה' יאספך מלמד שהמקום נכנס בנשמותיהם של צדיקים וכונסן בנחת רוח בכבוד שכן אביגיל אומרת לדוד ברוח הקדש והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים (שמואל א' כה בט) יכול אף של רשעים כן ת"ל ואת נפש אויביך יקלענה בכף הקלע מגיד שהוא מוסרן למלאכי חבלה והן מצערין אותן ושומטין את נשמתן שנא' ותקרב לשחת נפשו וחיותו לממתים (איוב לג כב): עלה אל הר העברים, עליה היא לך ולא ירידה וראה את הארץ, יכול שלא בבקשה ושלא בתחנה ת"ל ואתחנן אל י"י (דברים ג כג) גדולה ראייה שנ' במשה מראייה שנ' באברהם באברהם מהוא אומ' קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה (בראשית יג ז) אבל במשה הוא אומ' עלה וראה אשר נתתי לבני ישראל, מלמד שהראה לו הקב"ה תחומי כל שבט ושבט זה חלקו של יהודה וזה חלקו של בנימין זו ארץ אפרים וזו ארץ מנשה:

פסוק יג

(יג). וראיתה אותה, אותה אתה רואה אי אתה רואה מקצתה כולה את רואה ואי אתה רואה חציה אמרו כל לשונות שהיו מהארץ לח"ל היה משה רואה אותן וכל לשונות שהיו מח"ל לארץ לא היה משה רואה אותן משום אבא יוסי החורוני אמרו כל הארצות היה רואה הקרוב לפי קורבו והרחוק לפי רחוקו ובארץ ישראל היה רואה הרחוק בקרוב וראית אותה ונאספתה, על מנת וראית ונאספת: אל עמיך, זה אברהם יצחק ויעקב ד"א זה לוי וקהת ועמרם. - גם אתה, ר' אסי בן מתיא אומר לפי שנתפרשה גייעה באהרן ולא נתפרשה גייעה במשה אמר כאן גם אתה ניתן לו גייעה מיכן: כאשר נאסף אהרן אחיך, כמיתה שחימדת לאחיך ר' סימאי אומר הרי הוא אומר ויפשוט משה את אהרן את בגדיו וילבש את אלעזר בנו מלמד שהעמיד משה את אהרן על הסלע והיה מפשיטו בגדי כהונה עד שנמצא לבוש בגדי שכינה אמר משה אשרי אדם שראה לו כן בחייו אפשר יהא לי כן גם אני א"ל המק' גם אתה וכה"א וירא כל העדה כי גוע אהרן ויבכו את אהרן שלשים יום (במדבר כ כט) אמר משה אשרי אדם שבכו לו כל ישראל אפשר יהא לי כן גם אני אמר לו המקום גם אתה:

פסוק יד

(יד). כאשר מריתם פי במדבר צין, משה אמר לפני המקום רבוני כתוב מפני מה פרעתי ממנו אמר לו המקום אני כותבה שלא היתה אלא על המים שנא' כאשר מריתם פי במדבר צין. איוב אמר לפני המקום רבוני כתוב מפני מה פרעת ממני א"ל המקום אני כותבה שלא היתה אלא על חנם שנ' ותסיתני בו לבלעו חנם (איוב ג ג). דוד אמר לפני המקום רבוני אל תכתוב מפני מה פרעת ממני אמר לו המקום לא שווה לך שלא יהו הבריות אומרין הרבה עבירות היו ביד דוד אלא שלא כתבן המקום אלא אני כותבה שלא היתה אלא אחת שנ' אשר עשה דוד הישר בעיני ה' רק בדבר אוריה החתי: הם מי מריבת קדש מדבר צין, הם שהיו שהמרו במרה הם שהיו שהמרו על הים הם שהיו שהמרו במדבר צין:

פסוק טו

(טו). וידבר משה אל ה' לאמר, אין בכל התורה כולה וידבר משה אל ה' לאמר אלא כאן אמר לו הודיעני אם אתה ממני תחתי. וזה אחד מן הדברים שאמר משה לפני המקום הודיעני אם אתה עושה לי אם אין אתה עושה לי אמר לו המקום אני עושה וידבר משה אל י"י לאמר (שמות ו יב) מה ת"ל לאמר אמר לו הודיעני אם אתה גואלן אם אין אתה גואלן כיצא בדבר אתה אומר ויצעק משה אל י"י לאמר מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקל' (שם /שמות/ יז ד) מה ת"ל לאמר אלא אמר הודיעני אם אני נופל בידם ואם איני נופל כיצא כדבר אתה אומר ויצעק משה אל י"י לאמר אל נא רפא נא לה (במדבר יב יג) מה ת"ל לאמר אמר לו הודיעני אם מרפא אתה את מרים ואם אין אתה מרפא כיצא בדבר אתה אומר ואתחנן אל י"י בעת ההיא לאמר (דברים ג כג) מה ת"ל לאמר אמר לו הודיעני אם נכנס אני לארץ ואם איני נכנס וכאן מה הוא אומר וידבר י"י אל משה לאמר מה ת"ל לאמר אמר לו הודיעני אם ממנה אתה אחר תחתי ואם אין אתה:

ממנה:

פסוק טז

(טז). יפקוד י"י אלהי הרוחות לכל בשר, האל שהוא יודע דעת ורוח של כל אחד ואחד איזו בגבוה איזו בנמוכה איזו הימני ואיזו

מנו ידע, אמר ליה נהר סמבטיון יוכיח, שכל ימות החול הוא מושך ובשבת אינו מושך, ולא עוד [אלא] שאוכלי המן מעידים עליו, שכל ימות החול היה יורד ובשבת לא היה יורד, הדא הא דכתב ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאהו בשדה (שמות ט"ז כ"ה), א"ל את מובלי לרוח, אמר ליה בעלי אוב יוכיחו וכו', עד (ששלמן) [ששלמן] סדרים חזר אצלו ואמר ליה, אם רוצה שיהיו ישראל מכבדים את השבת מפני מה הוא עושה מלאכה בשבת, אמר ליה ומה מלאכה עושה, אמר ליה משיב רוחות ומעלה עננים ומריד גשמים, ומזיל טללים ומזריח חמה ומדשן פירות ועונה חיות, כל מה שעושה בחול עושה בשבת, אמר ליה יודע אני שאתה בקי בתורתן של עבריים, לשנים שהם דרים [בחצר] ואם אין זה נוח עירוב וזה נוח עירוב שמא מותרים לטלטל, אבל אחד שהיה דר בחצר הוא מטלטל בכל החצר, כך לפי שכל העולם כולו הוא של הקדוש ברוך הוא ואין לאחר רשות עמו לפיכך הוא מטלטל בכל עולמות, ולא עוד אלא שמעלה מת בזכורים הרי הם מעידים עליו, שכל ימות השבת היה עולה בידם ובשבת לא היה עולה בידם, אי לא מהימנה לי, ייזל ההוא גברא יבדק באבוי שחיק טמיא, אזל בחד שבא בתרייא ואוקמה, בתלת בארבעיא בחמישייתא בערובא ואוקמה, בשבתות לא קם, בתר שבתא אוקמיה, אמר ליה את נטר שבתות, מן דמייתית איתעבדת יהודאי, אמר ליה בני כל מי שאינו משמר אצליכם כתיקנה כאן הוא משמרה על כרחו כתיקנה, אמר לו ומה מלאכה יש אצליכם, אמר לו שכל ימות השבת אנו נידונים ובשבת אנו נינוחים, ובמוצאי שבת עד שהסדרים שולמים, וכשהסדרים שולמים מלאך אחד יש ושמו דומה, שהוא ממונה על הנשמות, בא ונוטל נשמות של אותם האנשים (ומקלטן) [ומקלטן] לארץ הדא היא דכתב ארץ עיפתי כמו אופל [צלמות] ולא סדרים ותופע כמו אופל (איוב י' כ"ב), מהו צלמות צא למות ששלמו סדרים, חזר אצלו אמר לו, מפני מה היא עושה מלאכה, אמר לו בני אמשול לך משל למה הדבר דומה כזה שהוא מטלטל בחצר ארבע אמות, (אמר) [מה קאמר] ליה והא כתב ביום השביעי שבת וינפש (שמות ל"א י"ז), ר' פנחס בשם ר' הושעיא אע"פ שכתוב בו שבת מכל מלאכתו (בראשית ב' ג'), הוי אומר ממלאכת עולמו שבת, אבל לא שבת לא ממעשיהם של צדיקים ולא ממעשיהם של רשעים, אלא פועל עם אילו ואילו, ומראה לאילו [ולאילו] מעין דוגמה שלהם, ומניין שפורענותם של רשעים קרויה מלאכה, שנאמר פתח ה' אוצרו ויוצא כלי זעמו כי מלאכה היא לה' וגו' (ירמיה נ' כ"ה), מניין שפעולתן של צדיקים קרויה מלאכה, שנאמר מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך פעלת לחוסים בך (תהלים ל"א כ'). רבי עבד שירו לאנטונינוס ואייתי ליה תבשילים צוננים בשבתות ותבשילים רותחים בחולא, אמר ליה הלין צונני הוי חביבים עלי מן הדין רתחייא, אמר ליה חד אינון חסירים, אמר ליה כלום קילירין דידי חסרים כלום, אמר ומאין ליתן לי לתוכן ויברך ויקדש.

[אמר] רבי יוחנן בשם רבי יוסי בי רבי חלפתא אברהם אבינו שאינו כתב בו שמירת שבת לפיכך ירש את הארץ במידה קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה (בראשית י"ג י"ז), אבל יעקב אבינו שכתוב בו שמירת שבת, וקבע תחומים לשבת, שנאמר ויחן את פני העיר (שם /בראשית/ ל"ג י"ח) נכנס בערב עם דמדומי חמה וקבע תחומים לשבת, לפיכך יש את הארץ שלא במידה והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה (שם /בראשית/ כ"ח י"ד).

[ר' ברכיה בשם] ר' חייא (בי רבא) [בר אבא] לא ניתנה השבת אלא לתענוג, רבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן לא ניתנה השבת אלא לתלמוד תורה, ולא פליגי, (מאן) [מה] דאמר רבי ברכיה בשם רבי חייא בר אבא לתענוג, אלו תלמידי חכמים שהם יגיעים בתורה כל ימות השבת ובשבת הם באים ומענגים, (מן) מה דאמר רבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן לתלמוד תורה, אילו הפועלים שהם עסוקים במלאכתן של ימות השבת ובשבת הם באים ומתעסקים בתורה. רבי יהושע דסכנים בשם רבי לוי כל שהוא מתענג בשבת שואל והקדוש ברוך הוא נותן לו משאלותיו, מאי טעמא, והתענג על ה' ויתן לך משאלות לך (תהלים ל"ד ז').

(כג - כד). פרשה רביעייתא.

כבד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך (שמות כ"ב ב').

יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך (תהלים קל"ח ד'), אמר רבי מנחם שני דברים שמעו אומות העולם מפי הקב"ה ועמדו מכסאיהם וקלסוהו, בשעה שאמר ואת אשר חטא מן הקודש ישלם (ויקרא ה' ט"ז) (ולא עוד) אמרו בנימוסיות שלנו כתב כל דאכל צינורי מן קיסר יהב ביה (מכה) [סכה] דפדן, וזה מכריז ואומר את אשר חטא מן הקודש ישלם, ולא עוד אלא שהחמיר בהדיוט יותר מבגבוה, בגבוה כתיב נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה (שם שם ט"ו) עשאו כשוגג, ובהדיוט כתב נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש (שם שם /ויקרא ה' /כ"א) עשאו כמזיד, עמדו מכסאיהם וקילסוהו, אבל בשעה שאמר אנכי ה' אלהיך (שמות כ' ב') אמרו איזה מלך שרוצה שיהיה אחר מכחישו, והקב"ה אינו רוצה שיהא אחר מכחישו, בשעה שאמר לא יהיה לך (שם שם /שמות כ' /ב') אמרו איזה מלך רוצה שיהא לו שותף, בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לא תשא (שם שם /שמות כ' /ז') אמרו איזה מלך רוצה שיהו משביעים בשמו ומשקרים, בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא זכור את יום השבת לקדשו (שם שם /שמות כ' /ח') אמרו איזה מלך רוצה שלא יהיו מכבדים יום גינוסיא, והקדוש ברוך הוא רוצה שיהיו ישראל מכבדים את יום השבת, אבל בשעה שאמר כבד אמרו בנימוסיות שלנו כל מי שהוא מכתוב עצמו שרגיון למלך הוא כופר באבותיו, וזה מכריז ואומר כבד את אביך ואת אמך, עמדו מכסאיהם וקילסו להקדוש ברוך הוא. אורח חיים פן תפלו נעו מעגלותיה לא תדע (משלי ה' ו'), אמר רבי אבא בר כהנא שלא תהא יושב ומשקל מצותיה של תורה ורואה איזו מצוה שכרה מרובה ועושה אותה, למה, נעו מעגלותיה מטלטלים אינון שבילי דאורייתא. תני ר' חייא למלך שהיה לו פרדס והכניס בו פועלים, ולא גילה להם שכר נטיעותיו של פרדס (היו) [שלא יהיו] רואים איזה נטיעה שכרה מרובה ונטועים אותה, ונמצאת מלאכת הפרדס מקצתו בטילה ומקצתו אינה בטילה. אמר רבי אבא בר כהנא לא גילה הקדוש ברוך הוא לישראל שכר מצותיה של תורה, שאלו גילה להם היו ישראל רואין איזו מצוה שכרה מרובה ועושים אותה, ונמצא תורה מקצתה בטילה ומקצתה קיימת, א"ר אחאי בשם רבי אבא בר כהנא טילטל שכר (עשה) מצות [עשה] בעולם הזה, כדי שיהיו ישראל עושים אותה משלם. תני רבי שמעון בן יוחי שתי מצות